

УДК 341

DOI <https://doi.org/10.32782/apdp.v106.2025.14>*О. В. Мельниченко, П. С. Немчанінов*

## ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ПОНЯТТЯ КРИПТО АКТИВІВ: МІЖНАРОДНИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ ДОСВІД

**Постановка проблеми.** У сучасних умовах цифровізації економіки та стрімкого розвитку фінансових технологій крипто активи набули виняткового значення як новий феномен не лише в економічному, а й у правовому просторі. За оцінками аналітичних центрів, обсяг ринку цифрових активів у світі перевищив трильйони доларів, водночас залишається суттєва правова невизначеність щодо природи цих об'єктів, що унеможливорює повноцінну імплементацію норм права щодо володіння, розпорядження, спадкування чи оподаткування таких активів.

На міжнародному рівні законодавчі ініціативи, такі як Регламент ЄС MiCA (Markets in Crypto-Assets, 2023) [1], демонструють зростаюче прагнення до уніфікації та нормативної конкретизації правового режиму крипто активів. Водночас в окремих країнах домінують фрагментарні або експериментальні підходи до їх правового визначення – у вигляді специфічної класифікації, застосування аналогій з цінними паперами або ж визнання їх «нематеріальними цифровими активами».

В Україні, попри ухвалення Закону «Про віртуальні активи» [2] у 2022 році, правовий статус крипто активів досі не має усталеного концептуального тлумачення, а відповідні положення не узгоджені з базовими галузями законодавства – цивільним, податковим, фінансовим. Це породжує труднощі у правозастосуванні, судовій практиці та уніфікації договірних зобов'язань із використанням цифрових активів.

Таким чином, формування чіткої та системної дефініції поняття «крипто актив», а також з'ясування його правової природи в контексті міжнародного і національного правового регулювання є невід'ємною передумовою для правової визначеності, інвестиційної безпеки та забезпечення прав учасників цифрового ринку.

**Мега статті** – це систематизація та критичний аналіз сучасних підходів до визначення поняття та правової природи крипто активів у міжнародному та національному праві. Особливу увагу приділено порівнянню термінології, що використовується в нормативно-правових актах Європейського Союзу (зокрема, Регламенті MiCA), рекомендаціях міжнародних організацій (FATF, OECD) та українському законодавстві, зокрема у Законі України «Про віртуальні активи». Дослідження спрямоване на виявлення проблем, пов'язаних із відсутністю уніфікованого підходу до визначення крипто активів, та розробку пропозицій щодо вдосконалення термінологічного апарату для забезпечення ефективного правового регулювання та гармонізації з міжнародними стандартами.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Було проаналізовано міжнародно-правові акти та публікації, що стосуються правового регулювання віртуальних активів, крипто активів у міжнародному правовому просторі та в Україні.

**Виклад основного матеріалу.** Перші спроби уніфікації поняття крипто активів у міжнародному правовому полі були зроблені провідними організаціями, такими як Європейська комісія, Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмивання грошей (FATF) та Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD).

Європейський Союз (EU) у Регламенті Європейського Парламенту та Ради (ЄС) 2023/1114 від 31 травня 2023 року про ринки криптоактивів (MiCA), визначив крипто активи «crypto assets» як «цифрове представлення вартості або права, яке має потенціал приносити значні прибутки учасникам ринку, включаючи власників крипто активів». У регламенті зазначається, що крипто активи можуть бути передані та зберігатися в електронному вигляді з використанням технології розподіленого реєстру або подібної технології.

Таким чином, термін охоплює як так звані токени, прив'язані до активів, токени електронних грошей, так і інші крипто активи, що не підпадають під чинні правила фінансових інструментів.

У 2022 р. повідомлялось, що «Комісія активно працює з міжнародними колегами із Ernst&Young, за підтримки проєкту USAID Financial Sector Reform, та іншими профільними органами над імплементацією європейського регламенту MiCA в український ринок віртуальних активів»[3].

З квітня 2025 р. перший заступник голови Комітету з питань фінансів, податкової та митної політики Ярослав Железняк підсумував, що «Є Європейський союз, у якого є MiCA. Вони зайняли позицію: “Шановна Україно, робіть так, як вважаєте за потрібне, але, коли ви станете ЄС, у вас повинно бути все те ж саме, що й у нас. Інакше ви не станете Європейським союзом”» [4].

Гармонізація законодавства з європейськими стандартами у сфері цифрових активів є важливим кроком на шляху до європейської інтеграції та розвитку національного ринку віртуальних активів.

FATF (Financial Action Task Force) у Рекомендації 15 [5] (оновлена 2021 року) використовує поняття «virtual assets», яке означає «цифрове представлення вартості, яке може передаватися в цифровій формі, і яке може бути використано для здійснення платежів або інвестиційних цілей, але не є цифровим представленням фіатної валюти». Тобто мова йде про акипто активи як платіжні засоби.

Це визначення має практичну спрямованість, акцентуючи увагу на ризиках відмивання грошей і фінансування тероризму, беручи до уваги напрями діяльності FATF.

OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) у звіті 2020 року “Taxing Virtual Currencies: An Overview of Tax Treatments and Emerging Tax Policy Issues” використано термін “virtual currencies”, хоча уточнюється, що ці поняття перетинаються з “crypto-assets”, які ширше охоплюють «будь-який цифровий актив, що ґрунтується на технології розподіленого реєстру (DLT), і може включати в себе токени, що виконують функції цифрового активу, засобу обміну чи права власності» [6].

Отже, розглянуті міжнародні документи не зводять поняття крипто активів лише до крипто валют. Навпаки – «крипто активи» виступає родовим поняттям

як і «віртуальні активи», яке включає у себе як віртуальні валюти, так і токени, що втілюють майнові чи немайнові права. Водночас немає уніфікованого терміна: ЄС використовує “crypto-asset”, FATF – “virtual asset”, OECD – “virtual currencies”, що демонструє відсутність повної систематизації в глобальному масштабі.

Крипто активи в законодавстві та правовій доктрині України мають свою історію.

У національному праві України першим нормативним актом, який прямо регулював статус цифрових активів, став Закон України «Про віртуальні активи» від 8 вересня 2021 р., який визначає правову основу для функціонування ринку віртуальних активів, визначає учасників цього ринку та встановлює правила їхньої діяльності.

Згідно з цим Законом «віртуальний актив – нематеріальне благо, що є об’єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Існування та оборотоздатність віртуального активу забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів». Віртуальний актив може посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об’єкти цивільних прав» [2].

Закон не містить терміна «крипто актив», вживаючи натомість поняття «віртуальний актив», що частково співвідноситься з термінологією FATF. У той же час не згадується про розподілену технологію реєстрів (DLT) у самому визначенні.

У науковій літературі терміни «криптоактив», «токен», «віртуальний актив», «цифровий актив» часто вживаються як синоніми, що створює проблему різного понятійного апарату.

Як зазначає, наприклад, Ковальчук І. В. «Поняття “віртуальний актив” в українському законодавстві має надто загальний характер і не враховує технологічних особливостей активів, що створює прогалини у правозастосуванні» [7].

Також важливо зазначити, що Закон хоч і прийнятий, але не введений в дію, оскільки потребує внесення змін до Податкового кодексу України, що додатково ускладнює правовий статус цифрових активів.

У правовій доктрині наявні три основні підходи до класифікації крипто активів. Їх розглядають як об’єкти права власності, як зобов’язальні або договірні права, як особливі цифрові об’єкти (*sui generis*), що потребують автономного правового режиму.

Українське законодавство лише на початку шляху до комплексного правового врегулювання крипто активів. Наявне визначення віртуального активу не є синонімом крипто активу *crypto-asset* у європейському розумінні. А отже, в Україні поки що відсутня системна концепція правової природи крипто активів, що стримує як розвиток ринку, так і гармонізацію з правом ЄС.

А на шляху формування, законодавство України стикається з викликами для правозастосування, регулювання та оподаткування. Неоднозначність термінології унеможливорює однакове трактування об’єктів для податкових цілей (оподаткування доходів від операцій з різними видами активів); чітке розмежування підслідності та повноважень між регуляторами (НБУ, НКЦПФР тощо); формування однозначної судової практики, особливо в справах про шахрайство, банкрутство чи спадкування крипто активів.

Водночас, гармонізація термінології з ЄС у рамках Угоди про асоціацію може слугувати орієнтиром для формування стабільного правового поля в Україні. Проблеми та перспективи вироблення єдиної дефініції крипто активів постають як одні з перших питань для роздумів та дослідження. Виникає питання чи можливо створити універсальне визначення?

Спроба уніфікації дефініцій крипто активів проблематична наразі як і уніфікація в усіх галузях права загалом. Вона стикається з подвійною проблемою: швидкою еволюцією цифрових технологій та різним правовим підходом до класифікації цифрових об'єктів у різних юрисдикціях. ЄС, наприклад, орієнтується на функціональну роль крипто активу в обігу, тоді як FATF зосереджується на ризиках відмивання коштів і фінансування тероризму. З розглянутих актів та публікацій слідує, що універсальне визначення було б можливим лише на рівні основних ознак, таких як: нематеріальний характер, наявність цифрового запису, можливість передачі третім особам, економічна цінність, і, можливо, використання DLT або схожих технологій.

Однак формування такої дефініції потребує міжнародного правового консенсусу, який досі не досягнуто з різних об'єктивних причин.

По вдосконаленню термінології українського законодавства доцільним є розмежування понять «віртуальний актив», «цифровий актив» і «крипто актив» на основі: технологічної основи, функціонального призначення, ступеня урегульованості, тощо.

У нормативному полі варто уникати надмірної узагальненості або технологічної прив'язки без урахування функціонального контексту.

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** У результаті дослідження з'ясовано, що правова природа крипто активів залишається одним із найскладніших і водночас найактуальніших питань сучасного фінансового та цифрового права. Попри те, що упродовж останніх років як на міжнародному, так і на національному рівні були здійснені спроби законодавчого визначення крипто активів, загального правового консенсусу щодо їх природи й досі не досягнуто. Це зумовлює необхідність комплексного теоретико-практичного аналізу підходів, які використовуються у нормативних актах, актах міжнародних організацій та правовій доктрині.

На міжнародному рівні простежується тенденція до поступового переходу від поняття «virtual currency» до більш широкої та гнучкої категорії «crypto asset», що охоплює різноманітні види цифрових активів – від крипто валют до токенів, які підтверджують майнові або немайнові права. Особливо вагомим кроком у цьому напрямі стало ухвалення Регламенту ЄС MiCA у 2023 році, який містить комплексне визначення «crypto asset», обов'язки емітентів і провайдерів послуг, а також забезпечує правову захищеність користувачів.

FATF, зі свого боку, акцентує увагу на технологічному аспекті – використанні розподіленого реєстру (DLT) як визначальної характеристики «virtual assets».

OECD розглядає крипто активи переважно в податковому контексті, використовуючи поняття «virtual currencies», що підкреслює фіскальні виклики, пов'язані з їхнім оборотом. Отже, різні міжнародні органи вживають різні терміни не через суперечність, а через різні цілі правового регулювання.

Українське законодавство наразі перебуває на етапі формування правового режиму крипто активів. Закон України «Про віртуальні активи» 2021 року хоч і запроваджує базове визначення, однак воно є надмірно широким і не враховує специфіки сучасних крипто активів – зокрема, не передбачає класифікації активів за функціональним або правовим критерієм, а також не узгоджується з положеннями Цивільного кодексу України, Податкового кодексу України чи фінансового законодавства. Це створює значні бар'єри для ефективного правозастосування, унеможлиблює однозначну кваліфікацію крипто активів у судовій практиці та породжує правову невизначеність для учасників ринку.

Наявна доктринальна та законодавча варіативність підходів до поняття крипто активів свідчить про необхідність створення єдиної уніфікованої дефініції, яка б могла бути прийнята принаймні на рівні міжгалузевого регулювання.

Водночас така дефініція має бути достатньо гнучкою, щоб адаптуватися до динамічного прогресу, і водночас достатньо чіткою – для ефективного правозастосування.

На основі проведеного дослідження доцільно рекомендувати:

- уточнення термінології у національному законодавстві із врахуванням функціонального та технологічного поділу крипто активів;
- розробку класифікацій крипто активів за критеріями: функції (платіжні, утилітарні, інвестиційні), джерела вартості та правова природа;
- гармонізацію українського законодавства з Регламентом MiCA у межах правової адаптації до стандартів ЄС;
- забезпечення міжгалузевої узгодженості у регулюванні крипто активів – з боку фінансового, податкового, цивільного та кримінального права;
- активізацію участі України в міжнародному діалозі щодо уніфікації підходів до правового режиму цифрових активів.

Таким чином, формування чіткої, збалансованої та міжнародно сумісної дефініції крипто активів є ключовим кроком до правової визначеності, захисту прав учасників ринку та інтеграції української цифрової економіки у глобальну фінансову систему.

### *Література*

1. Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj/eng>
2. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 р. № 2074-IX. Дата оновлення: 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>
3. Відбулось перше засідання Консультаційної ради з питань регулювання віртуальних активів. (01.12.2022). Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, 2022. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/vidbulos-pershezasidannia-konsultatsiinoi-rady-z-pytanrehulivannia-virtualnykh-aktyviv/> (дата звернення: 30.01.2023)
4. Україна готується до легалізації криптовалют: що зміниться для ринку, регуляторів і платників податків, 2025. URL: [https://enovosty.com/uk/news-ukr/news\\_economy-ukr/full/ukraina-gotuyetsya-do-legalizacii-kriptovalyut-shho-zminitsya-dlya-rinku-regulyatoriv-i-platnikov-podatkov](https://enovosty.com/uk/news-ukr/news_economy-ukr/full/ukraina-gotuyetsya-do-legalizacii-kriptovalyut-shho-zminitsya-dlya-rinku-regulyatoriv-i-platnikov-podatkov)
5. Ковальчук І. В. До питання правової природи віртуальних активів в Україні // *Підприємство, господарство і право*. 2023. № 3. С. 47–51.

6. Taxing Virtual Currencies: An Overview of Tax Treatments and Emerging Tax Policy Issues. URL: <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/topics/policy-issues/tax-policy/flyer-taxing-virtual-currencies-an-overview-of-tax-treatments-and-emerging-tax-policy-issues.pdf>

7. FATF (2012–2025), International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation, FATF, Paris, France. URL: <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/recommendations/FATF%20Recommendations%202012.pdf.coredownload.inline.pdf>

### Анотація

**Мельниченко О. В., Немчанінов П. С.** *Правова природа та поняття крипто активів: міжнародний та національний досвід.* – Стаття.

У результаті дослідження з'ясовано, що правова природа крипто активів залишається одним із найскладніших і водночас найактуальніших питань сучасного фінансового та цифрового права. Попри те, що упродовж останніх років як на міжнародному, так і на національному рівні були здійснені спроби законодавчого визначення крипто активів, загального правового консенсусу щодо їх природи й досі не досягнуто. Це зумовлює необхідність комплексного теоретико-практичного аналізу підходів, які використовуються у нормативних актах, актах міжнародних організацій та правовій доктрині.

На міжнародному рівні простежується тенденція до поступового переходу від поняття “virtual currency” до більш широкої та гнучкої категорії “crypto asset”, що охоплює різноманітні види цифрових активів – від крипто валют до токенів, які підтверджують майнові або немайнові права. Особливо вагомим кроком у цьому напрямі стало ухвалення Регламенту ЄС MiCA у 2023 році, який містить комплексне визначення “crypto asset”, обов’язки емітентів і провайдерів послуг, а також забезпечує правову захищеність користувачів.

FATF, зі свого боку, акцентує увагу на технологічному аспекті – використанні розподіленого реєстру (DLT) як визначальної характеристики virtual assets.

OECD розглядає крипто активи переважно в податковому контексті, використовуючи поняття “virtual currencies”, що підкреслює фіскальні виклики, пов’язані з їхнім оборотом. Отже, різні міжнародні органи вживають різні терміни не через суперечність, а через різні цілі правового регулювання.

Українське законодавство наразі перебуває на етапі формування правового режиму крипто активів. Закон України «Про віртуальні активи» 2021 року хоч і запроваджує базове визначення, однак воно є надмірно широким і не враховує специфіки сучасних крипто активів – зокрема, не передбачає класифікації активів за функціональним або правовим критерієм, а також не узгоджується з положеннями Цивільного кодексу України, Податкового кодексу України чи фінансового законодавства. Це створює значні бар’єри для ефективного правозастосування, унеможливорює однозначну кваліфікацію крипто активів у судовій практиці та породжує правову невизначеність для учасників ринку.

Наявна доктринальна та законодавча варіативність підходів до поняття крипто активів свідчить про необхідність створення єдиної уніфікованої дефініції, яка б могла бути прийнята принаймні на рівні міжгалузевого регулювання.

Водночас така дефініція має бути достатньо гнучкою, щоб адаптуватися до динамічного прогресу, і водночас достатньо чіткою – для ефективного правозастосування.

**Ключові слова:** крипто активи, віртуальні активи, міжнародне право, гармонізація, уніфікація.

### Summary

**Melnichenko O. V., Nemchaninov P. S.** *Legal nature and definition of crypto-assets: international and national approaches.* – Article.

The results of this study demonstrate that the legal nature of crypto-assets remains one of the most complex and, at the same time, one of the most relevant issues in modern financial and digital law. Despite attempts over recent years to define crypto-assets at both the international and national levels, a general legal consensus regarding their nature has yet to be achieved. This underscores the need for a comprehensive theoretical and practical analysis of the approaches found in normative legal acts, international regulatory frameworks, and legal doctrine.

At the international level, there is a noticeable shift from the concept of “virtual currency” to the broader and more flexible category of “crypto-asset,” which encompasses various types of digital assets – from cryptocurrencies to tokens that confer proprietary or non-proprietary rights. A particularly significant step in this direction was the adoption of the EU Regulation on Markets in Crypto-Assets (MiCA) in 2023, which provides a comprehensive definition of crypto-assets, outlines the responsibilities of issuers and service providers, and ensures legal protection for users.

The Financial Action Task Force (FATF), for its part, emphasizes the technological component – in particular, the use of distributed ledger technology (DLT) as a defining feature of virtual assets.

The Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) approaches crypto-assets primarily from a taxation perspective, employing the term “virtual currencies,” thereby highlighting the fiscal challenges associated with their circulation. These differences in terminology among international bodies reflect not contradiction, but rather variation in regulatory objectives.

Ukrainian legislation is currently at an early stage of developing a legal framework for crypto-assets. Although the Law of Ukraine “On Virtual Assets” (2021) introduces a basic definition, it is overly broad and fails to consider the specific characteristics of modern crypto-assets. Notably, it lacks a classification of assets based on functional or legal criteria and is not harmonized with the Civil Code of Ukraine, the Tax Code of Ukraine, or financial legislation. This creates significant barriers to effective law enforcement, prevents clear qualification of crypto-assets in judicial practice, and leads to legal uncertainty for market participants.

The current doctrinal and legislative variability in the treatment of crypto-assets confirms the need to develop a unified definition – at least at the level of cross-sectoral regulation. At the same time, such a definition must be flexible enough to adapt to technological progress, and sufficiently precise to enable consistent law enforcement.

*Key words:* crypto assets, virtual assets, international law, harmonization, unification.